

ارزشیابی اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در مدارس ابتدایی برخی از مناطق آموزشی کشور (۸۵-۱۳۸۴)

ایرج خوش خلق *

دکتر حسن پاشاشریفی **

چکیده

هدف از اجرای طرح ارزشیابی «اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در مدارس ابتدایی برخی از مناطق آموزشی کشور» بررسی میزان تحقق اهداف مصوب شورای عالی آموزش و پرورش برای طرح ارزشیابی توصیفی در سال تحصیلی ۸۵-۸۴ است. روش این تحقیق از نوع تحقیقات پیمایشی و نیز شبه آزمایشی است. جامعه آماری طرح ارزشیابی شامل ۲۴۰ مدرسه ابتدایی مشمول طرح در ۲۶ استان است. در این طرح

* عضو هیأت علمی پژوهشکده تعلیم و تربیت

** عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن

از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای منظم برای انتخاب تصادفی استان‌ها و مدارس نمونه استفاده شده است. حجم نمونه شامل ۹۶۵۱ نفر دانش‌آموز؛ ۲۹۴ نفر معلم؛ ۷۷ نفر مدیر و ۱۲۳۶ نفر از والدین دانش‌آموزان است. روش‌های گردآوری داده‌ها شامل فرم مصاحبه نیمه ساخت یافته؛ آزمون‌های سنجش پیشرفت تحصیلی (یادآوری آموخته‌ها) و کاربست آموخته‌ها (دوام و ماندگاری یادگیری)؛ چک لیست مشاهده رفتار دانش‌آموز و معلم؛ پرسشنامه نگرش سنج؛ فرم‌های تحلیل محتوا، پرسشنامه نظرخواهی و فرم مصاحبه بالینی بوده است. مشخصات روان‌سنجی کلیه ابزارها از طریق محاسبه روایی محتوایی؛ روایی سازه؛ درصد دشواری و ضریب تشخیص پرسش‌ها و ضریب پایایی آلفای کرونباخ، مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. برای تحلیل آماری داده‌ها از آزمون یومن ویتنی؛ آزمون تحلیل واریانس دو طرفه، آزمون تعقیبی مقایسه میانگین‌ها و آزمون یک متغیره کالموگروف اسمیرونف استفاده شد. نتایج ارزشیابی نشان داد که طرح ارزشیابی توصیفی در تحقق برخی از اهداف پیش‌بینی شده از سوی شورای عالی موفق و در بسیاری از موارد ناموفق بوده است. در طول سه سال اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی، دومین هدف کمیسیون معین شورای عالی آموزش و پرورش یعنی ارتقای سطح بهداشت روانی از طریق افزایش بهداشت روانی محیط یاددهی - یادگیری کاملاً تحقق یافته است. اما دیگر اهداف پیش‌بینی شده مهم یا کاملاً تحقق نیافته‌اند یا زمینه‌های تحقق آن‌ها هنوز فراهم نشده است، از جمله این اهداف می‌توان به مواردی چون:

۱- بهبود نگرش دانش‌آموزان نسبت به یادگیری، ۲. افزایش ماندگاری ذهنی (دوام و پایداری یادگیری)، ۳. توجه به اهداف سطوح بالاتر حیطه شناختی، ۴. تعمیق یادگیری، ۵. افزایش فرصت یادگیری از طریق مشارکت والدین در امر یاددهی و یادگیری، ۶. کاهش حساسیت والدین نسبت به نمره، ۷. ایجاد فرصت اصلاح برای دانش‌آموزان و معلم برای رفع کاستی‌های فرآیند یادگیری، ۸. استفاده از بازخوردهای فرآیندی در مسیر بهبود یادگیری، ۹. به کارگیری انواع ابزارهای متفاوت سنجش توصیفی اشاره کرد. پیشنهاد می‌شود که اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در صورت رعایت برخی شرایط و انجام دادن اصلاحات زیربنایی که در گزارش ارزشیابی به آن‌ها اشاره شده است، به مدت دو سال تحصیلی در پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی بدون افزایش حجم نمونه دانش‌آموزی مشمول طرح تمدید گردد.

کلید واژه‌ها: ارزشیابی توصیفی، ارزشیابی، تکوینی، روایی محتوایی، روایی

سازه، ضریب پایایی

مقدمه

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی یکی از عناصر مهم و اساسی برنامه‌های درسی و نظام‌های آموزش و پرورش جهان به شمار می‌آید. در بسیاری دایرةالمعارف‌ها که به موضوع نظام‌های ملی آموزش و پرورش کشورها می‌پردازند، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی از عناوین برجسته‌ای است که مورد توجه ویژه بیشتر صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران آموزشی قرار گرفته است (نو، ۱۹۹۵). ارزشیابی از پیشرفت تحصیلی عمدتاً به دو صورت تکوینی (امتحانات مرحله‌ای) و تراکمی (امتحانات پایانی) انجام می‌گیرد. ارزشیابی تکوینی در طول دوره آموزشی و در پایان هر واحد درسی به منظور سنجش میزان دستیابی به اهداف آموزشی آن واحد درسی اجرا می‌شود (سیف، ۱۳۸۲). در ارزشیابی تکوینی، هدف، امتیاز دادن یا توبیخ دانش‌آموزان نیست، بلکه شناسایی نقص‌ها و کاستی‌هایی است که هنوز فرصت اصلاح آن‌ها وجود دارد. به همین دلیل معلم ممکن است نتایج ارزشیابی تکوینی را به اطلاع دانش‌آموزان نرساند و فقط تلاش خود را برای تحقق اهداف یا اصلاح اهداف افزایش دهد یا ممکن است ارزشیابی تکوینی بدون تصحیح و نمره‌دهی رسمی تکالیف انجام گیرد (شریفی، ۱۳۷۹). در ارزشیابی تراکمی همه آموخته‌های دانش‌آموزان در طول یک دوره آموزشی مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد، و هدف آن نمره دادن به دانش‌آموزان و قضاوت درباره اثربخشی کار معلم و برنامه درسی یا مقایسه برنامه‌های گوناگون درسی با یکدیگر است. ارزشیابی تراکمی به اندازه ارزشیابی تکوینی، به برطرف شدن دغدغه مربوط به کاهش کیفیت آموزش و پرورش، کمک نمی‌کند. زیرا این نوع ارزشیابی به منظور قبول یا رد افراد پس از آموزش انجام می‌گیرد و پس از آزمون افراد فرصت چندانی برای جبران نخواهند داشت (همان منبع).

در ارزشیابی پیشرفت تحصیلی تأکید بر ارزشیابی تکوینی و غالب بودن این نوع ارزشیابی آن هم به صورت کمی، مشکلاتی را به وجود آورده است که عمده ترین آن عدم تحقق کامل اهداف آموزش و پرورش و همچنین اثراتی چون مدرک گرایی، اضطراب، تقلب، محدود کردن خلاقیت دانش آموزان، نگرش منفی نسبت به مدرسه و... است (خوش خلق، ۱۳۸۴). از سوی دیگر توجه افراطی به اجرای ارزشیابی تراکمی در مدارس، اجرای ارزشیابی تکوینی را که به بررسی فرآیند یادگیری دانش آموزان می پردازد، بسیار محدود کرده است. از این رو، شورای عالی آموزش و پرورش برای حل مشکلات جاری در زمینه ارزشیابی تراکمی و تکوینی در نشست های کارشناسی تصمیم گرفت که مقیاس های کمی (۲۰-۰) به مقیاس های کیفی و رتبه ای تغییر یابد و در مدارس از ابزارهای سنجش فرآیند یادگیری مانند پوشه کار، مشاهده رفتار و... استفاده شود (مجموعه مصوبات شورا، ۱۳۸۲). پیرو این تصمیم و به منظور تحقق بخشیدن به اهداف مذکور، دفتر ارزشیابی تحصیلی و تربیتی معاونت آموزش عمومی و امور تربیتی در ارتباط با ارزشیابی پیشرفت تحصیلی طرحی را ارائه داد که به صورت آزمایشی در مهر ماه سال تحصیلی ۸۳-۸۲ در برخی از مدارس مناطق آموزش و پرورش کشور به اجرا در آمد. در طرح ارائه شده معاونت آموزش عمومی، ارزشیابی به شیوه ی توصیفی (ارزشیابی توصیفی) مورد مطالعه و بررسی قرار می گیرد. ارزشیابی توصیفی از دیدگاه مجریان طرح به معنای «به کارگیری مقیاس مقوله ای رتبه ای (کاملاً تحقق یافته، تحقق یافته، نسبتاً تحقق یافته، تلاش بیشتری باید بنماید) به جای مقیاس فاصله ای (۲۰-۰) و نیز به کارگیری کارنامه توصیفی و ابزارهایی برای سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متناسب با مقیاس موردنظر است. (حسینی، ۱۳۸۲). مقامات عالی تصمیم گیرنده در شورای عالی و نیز مجریان طرح در معاونت آموزش عمومی و امور تربیتی انتظار دارند با اجرای آزمایشی طرح

ارزشیابی توصیفی در پایه‌های اول تا سوم ابتدایی برخی از مناطق آموزشی کشور سه هدف اساسی یعنی: (۱) ارزشیابی توصیفی و تشریحی جریان پیشرفت تحصیلی و تربیتی (تلاش و عملکرد) دانش‌آموزان به منظور اصلاح روند یاددهی - یادگیری در کلاس درس، (۲) ارتقای سطح بهداشت روانی از طریق کاهش نقش ارزشیابی پایانی و مقیاس کمی در سرنوشت تحصیلی و تربیتی دانش‌آموزان (۳) توجه به حیطه‌های گوناگون شخصیت دانش‌آموزان در ابعاد عاطفی، اجتماعی، جسمانی و سطوح بالای حیطه شناختی در مدارس تحقق یابد (مجموعه مصوبات شورا، ۱۳۸۲).

سابقه اجرای ارزشیابی توصیفی در برخی از کشورها، حداقل به سال ۱۹۳۰ میلادی برمی‌گردد که با عنوان Social Promotion مطرح شد (سبحانی فرد، ۱۳۸۴). امروزه این طرح در کشورهایی چون ژاپن، زلاندنو، ایرلند، انگلستان، آلمان، دانمارک و سوئد انجام می‌گیرد. همچنین در بسیاری از کشورهای پیشرفته دیگر نیز که نظام آموزشی غیر متمرکز دارند چنین طرحی یا طرح‌های مشابه در حال اجراست و از لحاظ طبقه‌بندی می‌توان آن‌ها را در این گروه جای داد. بسیاری از کشورهای کمتر توسعه یافته مانند کوبا، فیجی، گامبیا، غنا، جامائیکا، بنگلادش، پاراگوئه نیز از جمله مجریان این طرح‌اند (سبحانی فرد، ۱۳۸۱). این طرح، در سال ۱۳۳۴ در ایران نیز به اجرا درآمد، اما پس از مدتی بدون آنکه دلایل ثبت شده‌ای گزارش شده باشد، متوقف شد (حسنی، ۱۳۸۴). طرح ارزشیابی توصیفی در ایران با توجه به تاریخچه و اهدافی که ذکر شد و نیز تعریفی که بعضاً از زوایای اجرایی قابل قبول است، مجدداً از سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲ در برخی از مدارس مناطق آموزشی کشور اجرا شد و تا اوایل سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ ادامه یافت. مجریان طرح انتظار داشتند با اجرای علمی و منظم طرح در سال‌های یاد شده، کلیه اهداف طرح تحقق یابد. گروه پژوهشی اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی پژوهشکده تعلیم و تربیت نیز پیرو ابلاغ

شورای عالی آموزش و پرورش و براساس شرح وظایف خود مأموریت یافت تا به ارزشیابی نتایج این طرح طی سال‌های ذکر شده اقدام کند. نتایج اجمالی ارزشیابی اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در دو سال گذشته یعنی در سال‌های تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲ و ۸۴-۱۳۸۳ در مورد محتوای پیشنهاد پژوهشی، برخی از ابزارهای سنجش مورد استفاده در کلاس و بررسی دیدگاههای اولیای مدارس مشمول طرح درباره شیوه‌های اجرای آن در مدارس نشان داد که طرح ارزشیابی توصیفی به دلایل ذیل در تحقق اهداف از پیش تعیین شده ناموفق بوده است. ۱) فقدان یک پیشنهاد پژوهشی که در آن متغیرهای مستقل و وابسته تعریف و نحوه اجرا و دستکاری آن‌ها مشخص شده باشد؛ ۲) فقدان مبانی نظری مشخص که در آن پس از معرفی چارچوب یک نظریه خاص یا تلفیقی از نظریه‌ها، یادگیری را تعریف و ارزشیابی توصیفی را به آن ارتباط دهد؛ ۳) ناهماهنگی و ناسازگاری میان اهداف طرح و اصول آن به سبب عدم وجود مبانی نظری محکم و مستند؛ ۴) عدم اجرای آزمایشی طرح ارزشیابی توصیفی در سطح نمونه خرد در یک استان و اجرای آزمایشی آن در سطح کلان و ملی بدون آنکه قبلاً در ارتباط با هماهنگی عناصر طرح ارزشیابی با یکدیگر تدابیر علمی و اجرایی اندیشیده شده باشد؛ ۵) ناکامی در فراهم آوردن شرایط مناسب برای تغییر مقیاس کمی به مقیاس کیفی (نقص در کارنامه توصیفی)؛ ۶) ناهماهنگی در اجرای ارزشیابی توصیفی در سطح مدارس مشمول؛ ۷) ناکامی در فراهم آوردن شرایط مناسب برای ارزیابی بازخوردهای فرآیندی در ارتباط با تکوین یادگیری دانش آموزان؛ ۸) عدم کاهش حساسیت والدین مشمول طرح نسبت به نمره (خوش خلق، ۱۳۸۳).

نتایج ارزشیابی از اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در سال‌های ۸۴-۱۳۸۳ و نیز پیشنهادها و اصلاحی به شورای عالی آموزش و پرورش ارسال شد تا مجریان طرح در معاونت آموزش عمومی براساس آن در محتوا و شیوه‌های

اجرای طرح ارزشیابی توصیفی تغییرات اساسی ایجاد کنند. طرح ارزشیابی توصیفی پس از اعمال اصلاحات، مجدداً، در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ در پایه های اول تا سوم ابتدایی برخی از مناطق آموزشی کشور به صورت آزمایشی اجرا شد.

پژوهشکده تعلیم و تربیت برای ارزشیابی پیامدهای اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در سال ۸۵-۱۳۸۴ با توجه به اهداف مصوب شورای عالی برای طرح مذکور، ده پرسش پژوهشی را به شرح زیر تهیه کرد و مورد بررسی قرار داد:

۱. اجرای طرح ارزشیابی توصیفی تا چه اندازه توانسته است سطح اضطراب امتحان یا اضطراب مدرسه را کاهش دهد؟
۲. آیا میان نگرش دانش آموزان مشمول طرح و دانش آموزانی که طرح در مورد آنها اجرا نمی شود درباره یادگیری «دروس اساسی» تفاوت وجود دارد؟
۳. آیا در پیشرفت تحصیلی (یادآوری آموخته های درسی) دانش آموزان مشمول طرح و دانش آموزانی که طرح در مورد آنها اجرا نمی شود، تفاوت وجود دارد؟
۴. آیا میان ماندگاری و دوام یادگیری (کاربست آموخته ها) دانش آموزان مشمول طرح و دانش آموزان غیر مشمول طرح، تفاوت وجود دارد؟
۵. تا چه اندازه معلمان از طریق مشارکت در کلاس های کارآموزی، دانش و مهارت لازم را برای انجام دادن طرح کسب کرده اند؟
۶. آیا میان نگرش معلمان، و اولیای دانش آموزان مشمول طرح و دانش آموزانی که طرح در مورد آنها اجرا نمی شود نسبت به مدرسه و یادگیری، تفاوت وجود دارد؟

۷. آیا میان حساسیت والدین نسبت به نمره در دو گروه دانش‌آموزان مشمول طرح و دانش‌آموزانی که طرح در مورد آن‌ها اجرا نمی‌شود، تفاوت وجود دارد؟

۸. آیا روش‌های ارزشیابی و مواد آموزشی تعیین شده برای معلمان در طرح ارزشیابی توصیفی با رویکردهای علمی موجود در اندازه‌گیری و ارزشیابی متناسب است؟

۹. آیا مواد آموزشی تعیین شده برای معلمان در طرح ارزشیابی توصیفی با اهداف جزئی و کلی آن متناسب است؟

۱۰. تا چه اندازه امکانات، شرایط و روش اجرای طرح ارزشیابی کیفی - توصیفی با اهداف اجرای طرح هماهنگی دارد؟

روش تحقیق

طرح ارزشیابی «اجرای آزمایشی ارزشیابی کیفی - توصیفی در برخی از مناطق آموزشی استان‌های کشور» از نوع تحقیقات پیمایشی و شبه‌آزمایشی است و در آن گروه‌های مطالعه و مقایسه وجود دارد.

جامعه آماری: جامعه آماری طرح ارزشیابی شامل کلیه مدارس ابتدایی مشمول طرح در ۲۶ استان است که طبق اسناد ارسالی از معاونت آموزش عمومی برابر با (۲۴۰) مدرسه در سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴ است.

برآورد حجم نمونه و روش نمونه‌گیری: در طرح ارزشیابی، «مدرسه» به عنوان واحد نمونه‌گیری یا واحد تجزیه و تحلیل در نظر گرفته شده است. در این طرح، از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای منظم برای انتخاب استان‌ها و مدارس به شرح مراحل زیر استفاده شده است:

۱) نخست استان‌های کشور برحسب موقعیت جغرافیایی در سه گروه سازمان‌دهی شدند؛ ۲) سپس گروه‌هایی که ۶ تا ۷ استان را شامل می‌شود گروه

۱ و ۳ استان و از گروهی که بیش از ۷ استان را شامل می‌شوند، ۴ استان به شیوه تصادفی انتخاب شدند. ۹ استان منتخب شامل استان‌های گیلان، اصفهان، زنجان، بوشهر، مرکزی، همدان، کردستان، سیستان و بلوچستان، آذربایجان شرقی است. استان تهران نیز بدون انتخاب تصادفی به عنوان مجری برنامه ارزشیابی برگزیده شد. بنابراین در مجموع ۱۰ استان به عنوان نمونه در اجرای طرح ارزشیابی مشارکت داشتند که مشخصات حجم نمونه دانش‌آموزی، والدین، معلمان و مدیران آن‌ها در جدول‌های شماره ۱ و ۲ گزارش شده است.

جدول شماره ۱. حجم نمونه دانش‌آموزان برحسب استان‌های شرکت‌کننده

در طرح ارزشیابی

ردیف	استان	گروه‌ها		کل
		مشمول	غیر مشمول	
۱	مرکزی	۵۲۴	۵۰۷	۱۰۳۱
۲	سیستان و بلوچستان	۴۹۸	۵۲۱	۱۰۱۹
۳	زنجان	۵۸۳	۴۱۹	۱۰۰۲
۴	تهران	۵۲۸	۵۲۸	۱۰۵۶
۵	کردستان	۴۸۸	۴۸۸	۹۷۶
۶	گیلان	۳۹۸	۴۳۰	۸۲۸
۷	آذربایجان شرقی	۴۷۶	۴۶۱	۹۳۷
۸	همدان	۵۰۲	۴۹۸	۱۰۰۰
۹	اصفهان	۴۸۰	۴۸۰	۹۶۰
۱۰	بوشهر	۴۲۴	۴۱۸	۸۴۲
	جمع کل	۴۹۰۱	۴۷۵۰	۹۶۵۱

جدول شماره ۲. حجم نمونه دانش‌آموزان، والدین، معلمان، مدارس و مشاوران کلاس

برحسب درصد شرکت‌کننده از نمونه

ردیف	حجم نمونه	درصد شرکت‌کننده از نمونه کل	مشمول	غیر مشمول	کل
۱	نمونه دانش‌آموزان شرکت‌کننده در املا و انشا	۵۰ درصد ۵۰ درصد	۲۷۰۳ ۲۶۳۵	۲۶۳۴ ۲۴۳۸	۵۳۳۷ ۵۰۷۳
۲	نمونه دانش‌آموزان شرکت‌کننده در آزمون جمله‌سازی (بدون احتساب پایه اول)	۵۰ درصد	۱۵۶۳	۱۵۶۱	۳۱۲۴
۳	نمونه دانش‌آموزان شرکت‌کننده در: * مصاحبه اضطراب سنجی * مصاحبه نگرش سنجی	۱۰ درصد ۱۰ درصد	۶۲۰ ۶۷۸	۶۱۵ ۶۲۱	۱۲۳۵ ۱۲۹۹
۴	نمونه کلاس‌های مورد مشاهده	---	۱۲۵	۱۰۸	۲۳۴
۵	نمونه والدین شرکت‌کننده در طرح: * ارزشیابی نگرش سنج * حساسیت نسبت به نمره	۱۰ درصد ۱۰ درصد	۶۴۷ ۶۵۵	۵۵۷ ۵۸۱	۱۲۰۴ ۱۲۳۶
۶	مدارس (مدیر)	---	۴۱	۳۶	۷۷
۷	معلم	---	۱۶۱	۱۳۳	۲۹۴

۳) برای انتخاب نمونه‌های مورد مطالعه ابتدا از مدارس مشمول طرح هر استان ۴ مدرسه (دو مدرسه دخترانه و دو مدرسه پسرانه) به طور تصادفی انتخاب شد. سپس با توجه به اینکه در طرح ارزشیابی، کلیه مدارس شهرهای منتخب هر استان به عنوان واحد نمونه‌گیری برگزیده شده‌اند، ابزارهای اندازه‌گیری در مورد کلیه مدیران، معلمان و نیز دانش‌آموزان پایه‌های تحصیلی مدارس منتخب به شرح جدول حجم نمونه به اجرا در آمد. در مدارس هر استان نیز با توجه به درصد و نسبت حجم نمونه در جامعه آماری که در جدول‌ها ذکر شده است، دانش‌آموزان و والدین آنان به طور تصادفی انتخاب و ابزارهای اندازه‌گیری در مورد آنان اجرا شد. از مدارس غیر مشمول طرح ارزشیابی توصیفی واقع در شهرهای منتخب هر استان که در مجاورت مدارس نمونه و مشمول طرح بودند، مدرسی نیز به عنوان مدارس مقایسه انتخاب شد. در مدارس منتخب از میان اولیای مدارس و نیز اولیای دانش‌آموزان (مشابه یا

درصد و نسبت حجم نمونه در جامعه آماری که برای مدارس مشمول پیش‌بینی شده است)، نمونه‌ای به طور تصادفی به عنوان گروه مقایسه برگزیده شد.

روش‌های گردآوری داده‌ها

۱. داده‌های مربوط به سؤالات پژوهشی شماره‌های ۱ و ۲ از طریق اجرای مصاحبه نیمه ساخت یافته گردآوری شدند. اضطراب امتحان دانش‌آموز و اضطراب امتحان برخاسته از «برخورد والدین» و «معلمان» با استفاده از مصاحبه و با طرح پرسش‌های باز - پاسخ و نیز تحلیل محتوای پاسخ‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها براساس ملاک‌های مشخص و مدون مورد سنجش قرار گرفت. وضعیت نگرش دانش‌آموزان پایه‌های تحصیلی اول تا سوم ابتدایی نیز با توجه به اینکه آنان قادر به تکمیل پرسشنامه نبودند از طریق مصاحبه با معلمان و والدین آنان براساس پرسش‌ها و ملاک‌های از پیش تعیین شده مورد سنجش قرار گرفت. روایی پرسش‌ها و ملاک‌ها و نیز پایایی اجرای مصاحبه نیز از طریق محاسبه روایی توافقی کندال و ضریب همبستگی حاصل از دو بار اجرای دو نفر مصاحبه‌گر بررسی شد. در مصاحبه تشخیصی اضطراب امتحان ۱۰ درصد از نمونه کل دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول، و در مصاحبه بررسی وضعیت نگرش دانش‌آموزان نسبت به مدرسه و امتحان نیز از ۱۰ درصد از دانش‌آموزان، والدین و معلمان دانش‌آموزان شرکت‌کننده در مصاحبه استفاده شد.

۲. داده‌های مربوط به پرسش‌های پژوهشی شماره‌های ۳ و ۴ از طریق تهیه و تدوین آزمون‌های سنجش پیشرفت تحصیلی (یادآوری آموخته‌ها) و کاربست آموخته‌ها (دوام و ماندگاری یادگیری) گردآوری شد. با اجرای آزمون‌ها، عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول طرح در درس اساسی زبان فارسی، ریاضی و علوم با یکدیگر مقایسه شد. شکل و شیوه‌ی پاسخ‌دهی

آزمون‌های اجرا شده در ارزشیابی اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی دقیقاً مشابه با آزمون‌های مداد کاغذی مورد استفاده در مدارس مشمول طرح ارزشیابی توصیفی بود و بین آزمون‌ها از نظر ویژگی‌های ذکر شده هیچ‌گونه تفاوتی وجود نداشت. محتوای پرسش‌های آزمون‌ها نیز با توجه به اهداف آموزشی کتاب‌های درسی تهیه و تدوین شد. روایی محتوایی آزمون‌ها از طریق محاسبه ضریب توافقی کندال میان ۳ معلم، روایی پرسش‌ها از طریق برآورد درصد دشواری و ضریب تشخیص؛ روایی سازه و پایایی ابزارها از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد.

۳. داده‌های مربوط به پژوهشی شماره ۵ از طریق چک لیست مشاهده رفتار کلاس درس در دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول گردآوری شد. با استفاده از نظر متخصصان روان‌شناسی و نیز با توجه به اهداف طرح ارزشیابی توصیفی فهرستی از سی رفتار کیفی قابل مشاهده که انتظار می‌رفت معلم در فرآیند یاددهی - یادگیری باید آن‌ها را در کلاس درس انجام دهد، در قالب یک چک لیست تهیه و تدوین شد. سی رفتار قابل مشاهده معلم زمینه‌هایی چون:

۱. ارزشیابی گروهی، ۲. خودسنجی، ۳. ارزشیابی فرآیندی، ۵. روش تدریس فعال، ۶. یادگیری مشارکتی و ۷. پرورش انگیزه تحصیلی را شامل می‌شد.

مشاهده‌گران در هر کلاس دو بار حضور یافتند و با استفاده از چک لیست مشاهده رفتار، فعالیت‌های یاددهی - یادگیری معلمان و دانش‌آموزان را مورد سنجش قرار دادند. روایی محتوایی عبارت‌های چک لیست با استفاده از نظر ۵ نفر متخصص و از طریق محاسبه ضریب توافقی کندال و ضریب پایایی از طریق اجرای دو بار مشاهده ده مشاهده‌گر از یک کلاس محاسبه شد.

۴. داده‌های مربوط به پرسش‌های پژوهشی شماره‌های ۶ و ۷ با استفاده از پرسشنامه نگرش سنج و نیز مصاحبه ساخت یافته گردآوری شد. گویه‌های پرسشنامه‌های نگرش سنجش براساس نظریه‌های موجود در روان‌شناسی

اجتماعی تدوین شدند. این پرسشنامه را والدین دانش‌آموزان تکمیل کردند. پرسشنامه نگرش سنج اولیای مدرسه را نیز معلمان و مدیران تکمیل کردند. مصاحبه نیز به صورت نیمه ساخت یافته و در مورد تمام معلمان و مدیران و نیز ۱۰ درصد دانش‌آموزان و اولیای آنان اجرا شد.

۵. برای گردآوری داده‌های مربوط به پرسش‌های پژوهشی شماره‌های ۸ و ۹ از فرم‌های تحلیل محتوا استفاده شد. با نظر متخصصان روان‌سنجی و نیز با توجه به اهداف کلی و جزئی پیش‌بینی شده در طرح ارزشیابی توصیفی، ملاک‌هایی به منظور ارزشیابی مواد آموزشی و روش‌های ارزشیابی انتخاب و در قالب یک فرم مدون شدند. سپس از ۳ داور متخصص در برنامه‌ریزی درسی و روان‌سنجی خواسته شد کتاب‌ها، لوح‌های فشرده آموزشی و نیز روش‌های ارزشیابی معرفی شده در راهنمای اجرای ارزشیابی را با توجه به ملاک‌های مندرج در فرم‌ها، ارزشیابی کنند. روش‌های سنجش مورد استفاده معلمان در کلاس درس نیز از طریق روش تحلیل محتوا مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفت. در مورد تحلیل محتوای ابزارهای اندازه‌گیری (پوشه کار) نیز با نظر متخصصان روان‌سنجی ملاک‌های مشخص و معتبر تهیه شده و ۳ داور براساس ملاک‌های مشخص شده به ارزیابی محتوای ابزارها اقدام کردند. روایی محتوایی با داوری ۳ نفر متخصص مورد بررسی و تأیید قرار گرفت.

۶. برای گردآوری داده‌های مربوط به پرسش‌های پژوهشی شماره ۱۰ از پرسشنامه پرسش‌هایی نظرخواهی و مصاحبه بالینی استفاده شد. با توجه به اهداف پیش‌بینی شده برای طرح ارزشیابی توصیفی، عبارت‌ها و پرسش‌هایی در قالب یک پرسشنامه و نیز فرم مصاحبه نیمه ساخت یافته تهیه شد. با این ابزارها نظر مدیران و معلمان در مورد شرایط و امکانات اجرای طرح ارزشیابی مورد بررسی قرار گرفت. روایی محتوایی پرسش‌ها ۳ نفر متخصص مورد

بررسی و تأیید قرار دادند. شاخص‌های روایی و پایایی ابزارها به تفکیک پایه‌های تحصیلی به شرح شماره‌های ۳ و ۴ و ۵ گزارش شده است.

جدول شماره ۳. شاخص‌های روان سنجی ابزارهای پایه اول ابتدایی

ردیف	ابزارها	روایی محتوایی (ضریب توافقی)	روایی		روایی سازه		تعداد پرسش‌ها
			میانگین ضریب دشواری	میانگین ضریب تشخیص	تعداد عوامل	وارianس تبیین شده	
۱	ریاضی فرم الف (یادآوری آموخته‌ها) ریاضی فرم ب (دوام یادگیری)	۰/۷۳	۰/۸۰	۰/۵۵	۴	۵۸/۳۸	۱۶
۲	علوم فرم الف (یادآوری آموخته‌ها) علوم فرم ب (دوام یادگیری)	۰/۴۷	۰/۷۱	۰/۵۲	۴	۶۱/۰۵	۲
۲	علوم فرم الف (یادآوری آموخته‌ها) علوم فرم ب (دوام یادگیری)	۰/۷۲	۰/۸۷	۰/۵۹	۴	۶۵/۶۵	۴
۳	خواندن	۰/۶۵	---	---	---	---	۰/۷۸
۴	املا	۰/۵۴	---	---	---	---	۰/۶۸
۵	انشا	۰/۵۵	---	---	---	---	۰/۹۰
۶	جمله‌سازی	۰/۵۲	---	---	---	---	۰/۸۰
۷	نگرش سنج دانش‌آموز	۰/۵۴	---	۰/۶۸	۲	۵۷/۳۹	۰/۷۳
۸	نگرش سنج والدین	۰/۶۱	---	۰/۷۱	۲	۶۲/۶۸	۰/۹۱
۹	نگرش سنج معلم	۰/۵۸	---	۰/۷۰	۴	۶۹/۴۰	۰/۹۶
۱۰	اضطراب سنج	۰/۵۰	---	---	---	---	۰/۸۵
۱۱	حساسیت سنج نسبت به نمره	۰/۶۹	---	۰/۳۶	۳	۶۲/۰۶	۰/۷۴
۱۲	مشاهده	۰/۴۴	---	---	---	---	۰/۹۵
۱۳	تحقق اهداف طرح	۰/۴۳	---	---	---	---	---
۱۴	ویژگی آموزشگاه	۰/۵۰	---	---	---	---	---

جدول شماره ۴. شاخص‌های روان‌سنجی ابزارهای پایه دوم ابتدایی

ردیف	ابزارها	روایی محتوایی (ضرب توافقی)	روایی		روایی سازه		تعداد پرسش‌ها
			میانگین ضریب دشواری	میانگین ضریب تشخیص	تعداد عوامل	واریانس تبیین شده	
۱	ریاضی فرم الف (یادآوری آموخته‌ها)	۰/۷۲	۰/۷۸	۰/۶۲	۳	۵۸/۲۳	۵
	ریاضی فرم ب (دوام یادگیری)	۰/۶۳	۰/۵۷	۰/۶۹	۳	۶۲/۵۱	۲
۲	علوم فرم الف (یادآوری آموخته‌ها)	۰/۷۴	۰/۷۴	۰/۵۳	۴	۵۸/۲۶	۴
	علوم فرم ب (دوام یادگیری)	۰/۶۱	۰/۸۱	۰/۵۱	۴	۵۹/۴۶	۴
۳	خواندن	۰/۴۲	---	---	---	---	۰/۷۴
۴	املا	۰/۵۸	---	---	---	---	۰/۸۵
۵	انشا	۰/۵۳	---	---	---	---	۰/۹۱
۶	جمله‌سازی	۰/۵۷	---	---	---	---	۰/۹۷
۷	نگرش سنج دانش‌آموز	۰/۵۴	---	۰/۶۸	۲	۵۷/۳۹	۰/۷۳
۸	نگرش سنج والدین	۰/۶۱	---	۰/۷۱	۲	۶۲/۶۸	۰/۹۱
۹	نگرش سنج معلم	۰/۵۸	---	۰/۷۰	۴	۶۹/۴۰	۰/۹۶
۱۰	اضطراب سنج	۰/۵۰	---	---	---	---	۰/۸۰
۱۱	حساسیت سنج نسبت به نمره	۰/۶۹	---	۰/۳۶	۳	۶۲/۰۶	۰/۸۴
۱۲	مشاهده	۰/۴۴	---	---	---	---	۰/۹۵
۱۳	تحقق اهداف طرح	۰/۴۳	---	---	---	---	---
۱۴	ویژگی آموزشگاه	۰/۵۰	---	---	---	---	---

جدول شماره ۵. شاخص‌های روان سنجی ابزارهای پایه سوم ابتدایی

ردیف	ابزارها	روایی محتوایی (ضریب توافقی)	روایی		روایی سازه		تعداد پرسش‌ها
			میانگین ضریب دشواری	میانگین ضریب تشخیص	تعداد عوامل	واریانس تبیین شده	
۱	ریاضی فرم الف (یادآوری آموخته‌ها)	۰/۶۰	۰/۷۵	۰/۴۶	۶	۵۷/۲۲	۱۸
	ریاضی فرم ب (دوام یادگیری)	۰/۴۷	۰/۴۹	۰/۷۹	۱	۶۳/۹۲	۱۰
۲	علوم فرم الف (یادآوری آموخته‌ها)	۰/۶۴	۰/۷۵	۰/۵۱	۵	۵۷/۳۹	۸
	فرم ب (دوام یادگیری)	۰/۵۱	۰/۶۲	۰/۵۶	۴	۵۷/۶۸	۴
۳	خواندن	۰/۵۹	---	---	---	---	۰/۹۷
۴	املا	۰/۶۶	---	---	---	---	۰/۷۸
۵	انشا	۰/۴۸	---	---	---	---	۰/۹۰
۶	جمله‌سازی	۰/۵۲	---	---	---	---	۰/۹۶
۷	نگرش سنج دانش‌آموز	۰/۵۴	---	۰/۶۸	۲	۵۷/۳۹	۰/۷۳
۸	نگرش سنج والدین	۰/۶۱	---	۰/۷۱	۲	۶۲/۶۸	۰/۹۱
۹	نگرش سنج معلم	۰/۵۸	---	۰/۷۰	۴	۶۹/۴۰	۰/۹۶
۱۰	اضطراب سنج	۰/۵۰	---	---	---	---	۰/۸۰
۱۱	حساسیت سنج نسبت به نمره	۰/۶۹	---	۰/۳۶	۳	۶۲/۰۶	۰/۷۴
۱۲	مشاهده	۰/۴۴	---	---	---	---	۰/۹۵
۱۳	تحقق اهداف طرح	۰/۴۳	---	---	---	---	---
۱۴	ویژگی آموزشگاه	۰/۵۰	---	---	---	---	---

روش‌های آماری تجزیه و تحلیل داده‌ها: برای تحلیل داده‌های مربوط به

پرسش پژوهشی شماره ۱ از آزمون یومن ویتنی؛ پرسش‌های پژوهشی شماره‌های ۲، ۳، ۴، ۶ و ۷ از آزمون تحلیل واریانس دو طرفه و آزمون تعقیبی مقایسه میانگین‌ها و پرسش‌های پژوهشی شماره‌های ۵، ۸، ۹ و ۱۰ از آزمون تک‌متغیره کالموگروف اسمیرونف استفاده شد.

یافته‌های پژوهش^۱

نتایج تحلیل آماری داده‌های حاصل از مصاحبه بالینی با دانش‌آموزان نشان داد که اضطراب امتحان کلیه دانش‌آموزان مشمول پایه‌های اول تا سوم ابتدایی طرح ارزشیابی توصیفی در مقایسه با دانش‌آموزان غیر مشمول همان پایه‌ها به طور قابل توجهی کاهش یافته است. نتایج حاصل از تحلیل آماری داده‌های حاصل از اجرای مصاحبه ساخت یافته با دانش‌آموزان، معلمان و والدین آن‌ها نشان داد که به طور کلی نگرش هر دو گروه از دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول طرح ارزشیابی توصیفی نسبت به یادگیری دروس اساسی در حد متوسط قرار دارد و تفاوتی در نگرش آنان وجود ندارد.

نتایج بررسی‌های آماری در مورد پیشرفت تحصیلی نشان داد که به طور کلی تفاوتی در عملکرد درس املای دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول پایه‌های اول تا سوم ابتدایی وجود ندارد. در پایه اول ابتدایی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول طرح در درس انشا در حدی ناچیز بهتر از دانش‌آموزان غیر مشمول طرح است. ۲) در پایه دوم ابتدایی نیز عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول طرح در درس انشاء در حدی ناچیز بهتر از دانش‌آموزان غیر مشمول طرح است. در این رابطه عملکرد دانش‌آموزان پسر مشمول در درس انشا در حدی ناچیز بهتر از دانش‌آموزان پسر غیر مشمول است. این نتیجه در مورد دانش‌آموزان دختر مشمول و غیر مشمول یافت نشد. ۳) در پایه سوم ابتدایی تفاوتی در عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول

۱- در این مقاله با توجه به زیاد بودن تعداد متغیرهای مورد مطالعه و نیز گستردگی حجم عملیات آماری که باعث افزایش تعداد صفحات یک مقاله پژوهشی می‌شود، از ذکر شاخص‌های استنباط آماری برای هر یافته اجتناب شده است. علاقه‌مندان به موضوع می‌توانند به محتوای گزارش ارزشیابی که در فهرست منابع ذکر شده است، مراجعه کنند.

در درس انشا یافت نشد. در پایه دوم و سوم ابتدایی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول در جمله‌نویسی در حدی ناچیز بهتر از دانش‌آموزان غیر مشمول است. در پایه‌های اول تا سوم ابتدایی تفاوت عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول از عملکرد دانش‌آموزان غیر مشمول طرح در درس علوم از لحاظ آماری معنادار، ولی در حدی ناچیز قرار دارد. در پایه اول ابتدایی تفاوت عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول طرح در درس ریاضی از لحاظ آماری معنادار، ولی در حد بسیار ناچیز قرار دارد. میان عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول پایه‌های دوم تا سوم ابتدایی در درس ریاضی تفاوت معنادار مشاهده نشد.

نتایج تحلیل داده‌های آماری حاصل از اجرای آزمون‌های کاربست آموخته‌ها برای سنجش دوام و ماندگاری یادگیری دروس نشان داد که در پایه‌های اول تا سوم ابتدایی تفاوت معنادار میان عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول طرح ارزشیابی وجود دارد. ماندگاری و دوام یادگیری آموخته‌ها در درس علوم میان دانش‌آموزان مشمول تا حدی ناچیز بهتر از دانش‌آموزان غیر مشمول است. در پایه‌های اول و دوم ابتدایی تفاوت میان عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول طرح ارزشیابی در درس ریاضی از لحاظ آماری معنادار، ولی ناچیز است. بنابراین دوام و ماندگاری درس ریاضی در دانش‌آموزان پایه‌های اول و دوم مشمول طرح در حدی ناچیز بهتر از دانش‌آموزان غیر مشمول است. در پایه سوم ابتدایی تفاوت معنادار در دوام و یادگیری درس ریاضی در میان دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول یافت نشد.

نتایج تحلیل آماری داده‌های حاصل از مشاهده‌های کلاسی در مورد فعالیت‌های کیفی یاددهی - یادگیری معلمان مشمول طرح ارزشیابی نشان داد که فعالیت‌های معلم در زمینه ارزشیابی گروهی، خودسنجی، ارزشیابی فرآیندی،

بازخوردهای فرآیندی، روش تدریس فعال و یادگیری مشارکتی در حد نسبتاً متوسط انجام می‌گیرد و آنان هنوز در اجرای فعالیت‌ها به تبحر نرسیده‌اند.

نتایج حاصل از تحلیل داده‌های آماری نگرش سنج نشان داد که در سه پایه تحلیلی اول تا سوم ابتدایی میان نگرش معلمان و والدین دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول طرح ارزشیابی نسبت به مدرسه و یادگیری از لحاظ آماری تفاوت معنادار وجود ندارد. نگرش هر دو گروه از معلمان و والدین مشمول و غیرمشمول در حد متوسط است.

نتایج حاصل از تحلیل داده‌های آماری حساسیت سنج نشان داد که: (۱) در پایه اول ابتدایی تفاوتی معنادار و ناچیز در کاهش حساسیت والدین دانش‌آموزان مشمول و غیر مشمول طرح نسبت به نمره وجود دارد. حساسیت والدین مشمول طرح ارزشیابی توصیفی در حدی ناچیز نسبت به نمره کاهش یافته است. والدین دانش‌آموزان غیر مشمول طرح هنوز هم نسبت به نمره حساسیت بالایی دارند. (۲) در پایه‌های دوم تا سوم ابتدایی میان حساسیت والدین مشمول و غیر مشمول تفاوت معنادار وجود ندارد. نگرانی و حساسیت هر دو گروه از دانش‌آموزان نسبت به نمره در حد متوسط است.

نتایج تحلیل داده‌های فرم ارزشیابی مواد آموزشی نشان داد که داوران متخصص در حوزه اندازه‌گیری و ارزشیابی به اتفاق معتقدند: (۱) شیوه‌های معرفی شده برای اجرای ابزارهای خودسنجی و آزمون عملکردی با رویکردهای علمی انطباق ندارد؛ (۲) شیوه‌های معرفی شده برای اجرای ابزار پوشه کار، برگه مشاهدات و چک لیست با رویکردهای علمی خیلی کم انطباق دارد. همچنین نتایج تحلیل داده‌های حاصل از فرم ارزشیابی محتوای ابزار پوشه کار نشان داد که داوران متخصص در زمینه روان‌سنجی و ارزشیابی به اتفاق معتقدند که معلمان در تنظیم محتوای پوشه کار دانش‌آموزان: الف) در رعایت ملاک‌های؛ (۱) استمرار منطقی مطالب، (۲) ارزشیابی معلم از کار شاگرد؛ (۳)

فراهم آوردن بازخورد فرآیندی به دانش‌آموز؛ ۴) فراهم آوردن بازخورد به والدین؛ ۵) فراهم آوردن بازخورد فرآیندی به معلم در حد ضعیف عمل کردند. ب) در رعایت ملاک‌های: ۱) فراهم آوردن بازخوردهای تراکمی به دانش‌آموزان و والدین و ۲) لحاظ کردن تاریخ در حد متوسطه عمل کردند و ج) هیچ‌گونه پیش‌بینی برای رعایت ملاک‌های خودسنجی و ترسیم نمودار پیشرفت تحصیلی انجام نشده است.

نتایج تحلیل‌های آماری حاصل از اجرای فرم ارزشیابی نشان داد که داوران متخصص در حوزه روان‌سنجی و ارزشیابی به اتفاق معتقدند که محتوای لوح‌های فشرده و کتاب‌های آموزشی به ویژه راهنمای اجرای ارزشیابی توصیفی در حد متوسط توانسته است با توجه به اهداف کلی و جزئی طرح به معلمان و دیگر مجریان استانی برای تحقق آن اهداف مهارت‌های موردنیاز را آموزش دهد. در کتاب‌ها و لوح‌های فشرده محتوای آموزشی تا اندازه‌ای با اهداف پیش‌بینی شده با طرح هماهنگ نیست.

نتایج حاصل از تحلیل‌های آماری داده‌های مربوط به نظرسنجی مدیران مدارس مشمول نشان داد که اولیای مدارس مشمول اعتقاد دارند که شرایط و روش‌های اجرای طرح ارزشیابی توصیفی در حدی زیاد با اهداف طرح ارزشیابی توصیفی هماهنگی دارد. نتایج اجمالی یافته‌های ارزشیابی در جدول شماره ۶ گزارش شده است.

جدول شماره ۶. نگاهی اجمالی به مقایسه‌های نرم - مرجع مدارس مشمول و غیر مشمول طرح ارزشیابی توصیفی

ردیف	پرسش‌های پژوهشی	پایه اول ابتدایی		پایه دوم ابتدایی		پایه سوم ابتدایی		کل پایه‌های تحصیلی	
		مشمول	غیر مشمول	مشمول	غیر مشمول	مشمول	غیر مشمول	مشمول	غیر مشمول
۱	تجربه اضطراب امتحان	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد
۲	اضطراب امتحان برخاسته از معلمان	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد
۳	اضطراب امتحان برخاسته از والدین	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد	کاهش	زیاد
۴	نگرش دانش‌آموزان نسبت به مدرسه و یادگیری	در حد ناچیز مثبت (پسران)	متوسط	متوسط	در حد ناچیزی مثبت (پسران)	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط
۵	پیشرفت تحصیلی: املا انشاء جمله‌نویسی خواندن علوم ریاضی	ضعیف برتری ناچیز — برتری ناچیزی (پسران) برتری در حد ناچیز برتری در حد ناچیز	ضعیف ضعیف — ضعیف ضعیف ضعیف	ضعیف برتری ناچیز برتری ناچیز ضعیف برتری در حد ناچیز ضعیف	ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف	در حد ناچیز قوی ضعیف برتری ناچیز ضعیف برتری ناچیز ضعیف	ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف	ضعیف ضعیف برتری ناچیز ضعیف برتری ناچیز ضعیف	ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف ضعیف

۶	دوام و ماندگاری یادگیری: علوم ریاضی	برتری ناچیز برتری ناچیز	ضعیف ضعیف	برتری ناچیز برتری ناچیز	ضعیف ضعیف	برتری ناچیز (دختر) ضعیف	ضعیف ضعیف	برتری ناچیز برتری ناچیز	ضعیف ضعیف
۷	نگرش معلمان نسبت به مدرسه و یادگیری	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط
۸	نگرش والدین نسبت به مدرسه و یادگیری	تا حد ناچیز مثبت	متوسط	تا حد ناچیز مثبت (دختر)	متوسط	تا حد ناچیز مثبت (دختر)	متوسط	تا حد ناچیز مثبت	متوسط
۹	حساسیت والدین نسبت به نمره	کاهش در حد ناچیز	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط	کاهش در حد ناچیز	متوسط
۱۰	فعالیت‌های کیفی یاددهی - یادگیری در کلاس درس	تا اندازه‌ای متوسط	تصادفی و نارسا	تا اندازه‌ای متوسط	تصادفی و نارسا	تا اندازه‌ای متوسط	تصادفی و نارسا	تا اندازه‌ای متوسط	تصادفی و نارسا

بحث و نتیجه گیری

طرح ارزشیابی توصیفی از زمان تصویب در شورای عالی تا تدوین کلیات طرح آن در معاونت آموزش عمومی و تحصیلی و اجرایی آزمایشی در سطح مدارس ابتدایی بعضی از مناطق آموزشی کشور فراز و نشیب‌های بسیاری را پشت سر گذاشته است، این طرح در طول سه سال اجرای آزمایشی (۱) دستاوردهای مثبت و (۲) چالش‌های بسیار داشته است. با اجرای طرح ارزشیابی توصیفی، اضطراب امتحان دانش‌آموزان مشمول به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته است. طرح ارزشیابی توصیفی توانسته است در طول سه سال اجرای آزمایشی به معلمان، دانش‌آموزان و والدین آنان این درس مهم را بیاموزد که اضطراب حاصل از نمره، غیر واقعی و از همه مهم‌تر قابل کنترل است. برای دانش‌آموزان در طول سه سال اجرای آزمایشی طرح این فرصت فراهم شده است تا با حداقل اضطراب یادگیری را تجربه کنند. این دستاوردها نشان‌دهنده تحقق دومین هدف کمیسیون معین شورای عالی آموزش و پرورش یعنی ارتقای سطح بهداشت روانی از طریق کاهش نقش ارزشیابی پایانی در سرنوشت تحصیلی و تربیتی دانش‌آموزان است. ارزشیابی توصیفی در طول سه سال اجرای آزمایشی علی‌رغم کسب برخی دستاوردهای مثبت مهم، هنوز در تحقق کامل بسیاری از اهداف پیش‌بینی شده از سوی شورای عالی آموزش و پرورش و معاونت آموزش عمومی ناکام مانده است. این موضوع می‌تواند در آینده منبع بروز چالش‌های بسیار جدی و مهمی در جهت تداوم یا تسری نتایج به جامعه دانش‌آموزان پایه‌های اول تا سوم ابتدایی باشد. چالش‌های فراروی ارزشیابی توصیفی را می‌توان براساس نتایج ارزشیابی‌های به عمل آمده در پنج گروه کلی: (۱) نامشخص بودن هویت مفهوم ارزشیابی توصیفی، (۲) ناکامی در ارتقای یادگیری دانش‌آموزان، (۳) فقدان ابزارهای

سنجش کیفی برای گردآوری داده‌ها درباره فرآیند یادگیری؛ ۴) فقدان یک برنامه روشن و مدون برای تربیت نیروهای متخصص و ۵) فقدان یک برنامه مدون برای پیش‌بینی و تأمین منابع مالی، امکانات و تجهیزات خاص فعالیت‌های کیفی تقسیم کرد.

در مجموع، اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در مدارس ابتدایی برخی از مناطق آموزشی کشور هنوز نتوانسته است به همه اهداف موردنظر دست یابد. اگرچه بعضی از اهداف معاونت آموزش عمومی و شورای عالی آموزش و پرورش مانند کاهش اضطراب امتحان و اجرای نسبی روش‌های کیفی یاددهی - یادگیری در کلاس تحقق یافته است، اما در تحقق اهداف مهم‌تر مانند ارتقای کیفی سطح یادگیری، استفاده از بازخوردهای فرآیندی در یادگیری، اجرای ارزشیابی‌های همسال سنجی، خودسنجی و... موفقیت‌هایی به دست نیآورده است. البته این نکته را نباید نادیده گرفت که دانش‌آموزان غیر مشمول در هیچ یک از موارد برتری نسبت به دانش‌آموزان مشمول نداشته‌اند. این عدم برتری احتمالاً نشانگر آن است که اجرای طرح ارزشیابی توصیفی اگرچه کاملاً موفق نبوده است، حداقل وضعیت درسی دانش‌آموزان مشمول را بدتر از وضعیت موجود نکرده است.

به طور کلی با توجه به چالش‌های جدی فراروی طرح و نیز عدم تحقق کامل اهداف مهم موردنظر، از نظر پژوهشگاه آموزش و پرورش، تعمیم طرح ارزشیابی توصیفی به کل دانش‌آموزان پایه‌های اول تا سوم ابتدایی کشور در سال ۸۶-۱۳۸۵ به هیچ وجه توصیه نمی‌شود. زیرا پیامدهای منفی چنین عملی یعنی تسری اجرای ارزشیابی توصیفی به کل جامعه دانش‌آموزان بدون فراهم آوردن شرایط اجرای روش‌های کیفی در ارزشیابی و آموزش و نیز تهیه تجهیزات و تأمین منابع مالی برای ارائه خدمات کیفی - آموزشی از سوی

اولیای مدارس، آسیب‌ها و صدماتی جبران‌ناپذیر بر ساختار شکننده‌ی نظام آموزش و پرورش وارد خواهد کرد.

پیشنهادها

با توجه به اینکه انجام دادن اقدامات بنیادی در زمینه کیفی کردن موضوعات آموزشی به ویژه ارزشیابی، مورد تأیید پژوهشکده تعلیم و تربیت است، از این رو پژوهشگاه آموزش و پرورش با توجه به پیشرفت‌های هر چند جزئی ولی رو به رشد طرح ارزشیابی توصیفی پیشنهاد می‌کند که اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در صورت رعایت برخی شرایط و انجام دادن اصلاحات زیربنایی که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود، به مدت دو سال تحصیلی تمدید گردد.

۱. اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در پایه‌های چهارم و پنجم ابتدایی بدون آنکه حجم نمونه دانش‌آموزان مشمول طرح در سال‌های ۸۶-۱۳۸۵ و ۸۷-۱۳۸۶ افزایش یابد. به عبارت دیگر غیر از دانش‌آموزان مشمول طرح که در حال حاضر سوم ابتدایی و در آینده چهارم ابتدایی را سپری می‌کنند، دانش‌آموزان غیر مشمول دیگر به حجم نمونه افزوده نشود.

۲. به هنگام اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در پایه‌های چهارم، سپس پنجم ابتدایی، از ثبت‌نام دانش‌آموزان جدید الورد در پایه‌های اول و دوم ابتدایی پرهیز شود.

۳. با توجه به چالش‌های فراروی ارزشیابی توصیفی یعنی: (۱) نامشخص بودن هویت مفهوم ارزشیابی توصیفی، (۲) ناکامی در ارتقای یادگیری دانش‌آموزان، (۳) فقدان برنامه‌ای روشن و مدون برای تربیت نیروهای متخصص و (۴) فقدان برنامه‌ای مدون برای پیش‌بینی و تأمین منابع مالی، امکانات و

تجهیزات خاص، فعالیت‌های کیفی موارد زیر برای رفع چالش‌ها پیشنهاد می‌شود:

۱- مسؤولیت اعمال اصلاحات، برنامه‌ریزی و نظارت بر حسن اجرای ارزشیابی توصیفی در مدارس مشمول از وضعیت فرد محوری خارج و به صورت شورایی اداره شود. از این رو پیشنهاد می‌شود شورایی مثلاً با نام «شورای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی» در سطح وزارت آموزش و پرورش ایجاد شود. اعضای شورا باید ترکیبی از نمایندگان (از: ۱) یک نفر صاحب‌نظر از دفتر تألیف کتب درسی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، (۲) دو نفر از اعضای هیئت علمی گروه‌های پژوهشی برنامه‌ریزی درسی و سنجش و اندازه‌گیری پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، (۳) دو نفر از مراکز تربیت معلم و دانشگاه شهید رجایی، (۴) یک نفر از اساتید متخصص و بنام دانشگاهی در حوزه ارزشیابی، (۵) یک نفر از اساتید متخصص و بنام دانشگاهی در حوزه یادگیری و برنامه‌ریزی درسی، (۶) یک نفر از کارشناسان زبده و باتجربه حوزه معاونت آموزش عمومی، (۷) یک نفر از شورای عالی آموزش و پرورش، (۸) دو نفر از معلمان باتجربه و نمونه مدارس باشد. دبیری شورا بر عهده معاونت محترم آموزش عمومی است. انتخاب اعضای شورا از طریق نامه‌نگاری وزارت آموزش و پرورش با دفاتر، سازمان‌ها و مراکز پژوهشی و دانشگاهی برای معرفی نمایندگان و با ابلاغ وزیر محترم آموزش و پرورش برای یک سال تحصیلی خواهد بود.

۱-۳. «شورای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی» برای تدوین برنامه‌های کلان و اتخاذ راهبردهای مناسب و نظارت بر حسن اجرا به حمایت‌های ویژه نیاز دارد. از این رو، مسؤولیت کاربردی کردن اصول و سیاست‌های کلان شورا به منظور تدوین برنامه‌های راهبردی بر عهده چهار کمیته علمی، فرهنگی، آموزشی - اجرایی و بودجه و تأمین مالی خواهد بود.

۳-۱-۲. وظیفه کمیته علمی و تولید و تدوین مبانی نظری روش‌های کیفی تدریس و ارزشیابی به ویژه برای ارزشیابی توصیفی و نیز منطبق کردن ابزارهای سنجش و روش‌های یاددهی - یادگیری با مبانی نظری است. اعضای هیئت علمی شامل: (۱) یک نفر اساتید بنام در حوزه سنجش، (۲) یک نفر از اساتید متخصص و بنام در حوزه روان‌شناسی، (۳) دو نفر از اساتید بنام در حوزه برنامه‌ریزی درسی و (۴) یک نفر کارشناس معاونت آموزش عمومی است.

۳-۱-۳. وظیفه کمیته فرهنگی یافتن الگوها و روش‌های اشاعه و فرهنگ ارزشیابی توصیفی در سطح جامعه است. اعضای کمیته فرهنگی شامل: (۱) دو نفر از اساتید بنام در حوزه جامعه‌شناسی، (۲) یک نفر از اعضای هیئت علمی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و (۳) یک نفر کارشناس مجرب روابط عمومی است.

۳-۱-۴. وظیفه کمیته آموزشی - اجرایی تهیه و پیش‌بینی مواد آموزشی و روش‌های تربیت نیروی متخصص (مدرس و معلم) و هماهنگی با استان‌ها برای اجرای ارزشیابی توصیفی در سطح مدارس است. اعضای کمیته آموزشی - اجرایی شامل: (۱) یک نفر از اساتید بنام در حوزه روش‌های تدریس، (۲) یک نفر از اساتید بنام در حوزه روش‌های سنجش و ارزشیابی، (۳) دو نفر از اساتید مراکز تربیت معلم، (۴) دو نفر از معلمان مجرب و (۵) یک نفر کارشناس مجرب است.

۳-۱-۵. وظیفه کمیته بودجه و تأمین مالی، پیش‌بینی هزینه اجرای روش‌های کیفی در حوزه خدمات آموزشی و تهیه ملزومات هنگام اجرای آزمایشی طرح و نیز اجرای نهایی آن در سطح ملی است. اعضای کمیته بودجه شامل: (۱) یک نفر از اساتید دانشگاهی بنام در حوزه اقتصاد، (۲) یک نفر از کارشناسان برنامه و بودجه، (۳) یک نفر از اعضای هیئت علمی گروه پژوهشی

اقتصاد آموزش و پرورش پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش و ۴) یک نفر کارشناس مجرب در حوزه‌ی حسابرسی و بودجه است. اعضای کمیته‌ها را شورای سیاست‌گذاری انتخاب می‌کند و با ابلاغ دبیر محترم شورا به مدت یکسال به این سمت منصوب می‌شوند.

فهرست منابع

الف) فارسی

- حسینی، محمد (۱۳۸۲). *راهنمای اجرای ارزشیابی توصیفی*. تهران: دفتر آموزش و پرورش پیش دبستانی و ابتدایی.
- حسینی، محمد؛ احمدی، حسین (۱۳۸۴). *ارزشیابی توصیفی الگویی نو در ارزشیابی تحصیلی*. تهران: انتشارات مدرسه.
- خوش خلق، ایرج (۱۳۸۳). *ارزشیابی اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در مدارس ابتدایی برخی از مناطق آموزشی کشور (مراحل اول و دوم)*. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- خوش خلق، ایرج (۱۳۸۴). *بازنگری در روش‌های سنجش و نقش آن در اصلاحات آموزشی*. در اولین همایش ارزشیابی از پیشرفت تحصیلی. تهران: دفتر آموزش و پرورش پیش دبستانی و ابتدایی.
- خوش خلق، ایرج (۱۳۸۴). *ارزشیابی اجرای آزمایشی ارزشیابی توصیفی در مدارس ابتدایی برخی از مناطق آموزشی کشور (مرحله سوم)*. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- سبحانی فرد، طاهره (۱۳۸۴). *گزارش اجرای دومین سال طرح ارزشیابی توصیفی*. تهران: معاونت آموزش عمومی.
- سبحانی فرد، طاهره (۱۳۸۱). *بررسی تطبیقی کارنامه‌های توصیفی دانش‌آموزان دوره ابتدایی در چند کشور جهان*. تهران: معاونت آموزش عمومی.
- سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۳). *سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی*. (چاپ چهارم) تهران: نشر دوران.
- شریفی، حسن پاشا (۱۳۷۹). *اصول روان‌سنجی*. تهران: انتشارات رشد.
- مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۸۲). تهران.

(ب) انگلیسی

- 1) Nevo, David (1995). *School-Based Evaluation: A Dialogue for School Improvement*.